

Nummer : 2006/16
Datum : 20 april 2006
Aan : FNV, CNV, MHP, NIBUD, SZW, VWS, BZK en FIN

Koopkrachtontwikkeling 2006: plussen en minnen

1 Inleiding

In het Voorjaarsoverleg is afgesproken dat de vakbonden, de departementen, NIBUD en CPB nader onderzoek zouden doen naar de koopkrachtontwikkeling in 2006. In het resulterende overleg is het CPB gevraagd een nadere beschrijving te geven van de groepen die er in 2006 in koopkracht op vooruit of achteruit gaan. Deze notitie bevat de gevraagde beschrijving.

De koopkrachtmutaties berekend voor het Centraal Economisch Plan (CEP) 2006, inclusief het niet verlagen van de zorgtoeslag per 1 juli 2006, vormen de basis voor de resultaten in deze notitie. De koopkrachtmutaties zijn berekend voor een steekproef van bijna 40 000 huishoudens. De steekproef van huishoudens is representatief voor ongeveer 85% van de 7,3 mln huishoudens in Nederland. De belangrijkste groepen die niet in de steekproef zijn opgenomen zijn zelfstandigen, studenten en mensen met VUT/prepensioen.

De koopkrachtmutaties kunnen in werkelijkheid gunstiger of minder gunstig zijn dan berekend, bijvoorbeeld doordat de hoogte van de werkgeversbijdrage afwijkt van het gemiddelde. In de koopkracht voor de steekproef van huishoudens wordt wel onderscheid gemaakt tussen werknemers met en zonder werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten, maar niet naar de hoogte van de bijdrage per (mede)verzekerde. Er wordt wel rekening gehouden met verschillen in de particuliere ziektekostenpremie naar leeftijd. Voor andere variabelen, zoals de inflatie en de contractloonstijging en de pensioenpremie in de marktsector wordt gerekend met gemiddelden. Het gebruik van gemiddelden kan enige invloed hebben op de berekende aantallen huishoudens die er in koopkracht op vooruit of achteruit gaan.

De opbouw van deze notitie is als volgt. Paragraaf 2 schetst een totaalbeeld van de koopkrachtontwikkeling in 2006. Paragraaf 3 en 4 beschrijft de belangrijkste typen huishoudens die er op vooruit of achteruit gaan en de bijbehorende aantallen. Deze paragrafen bevatten verder een aantal voorbeelden van huishoudens en hun koopkrachtmutaties. Deze voorbeelden zijn niet noodzakelijk representatief voor alle huishoudens in de betreffende groep.

2 Koopkrachtontwikkeling 2006

Volgens de meest recente raming van het CPB verbetert de koopkracht van huishoudens dit jaar in doorsnee met 1½%. De koopkrachtverbetering is vooral te danken aan de lastenverlichting en de invoering van de zorgtoeslag, ter waarde van samen 3½ mld euro. In de Macro Economische Verkenning (MEV) 2006, die in september 2005 is gepubliceerd, werd voor dit jaar nog een mediane koopkrachtverbetering van 1% voorzien. De verbetering van het koopkrachtbeeld is mede te danken aan het besluit om de zorgtoeslag per 1 juli 2006 niet te verlagen, hoewel de nominale premie voor de nieuwe zorgverzekering lager uitvalt dan in september werd voorzien.

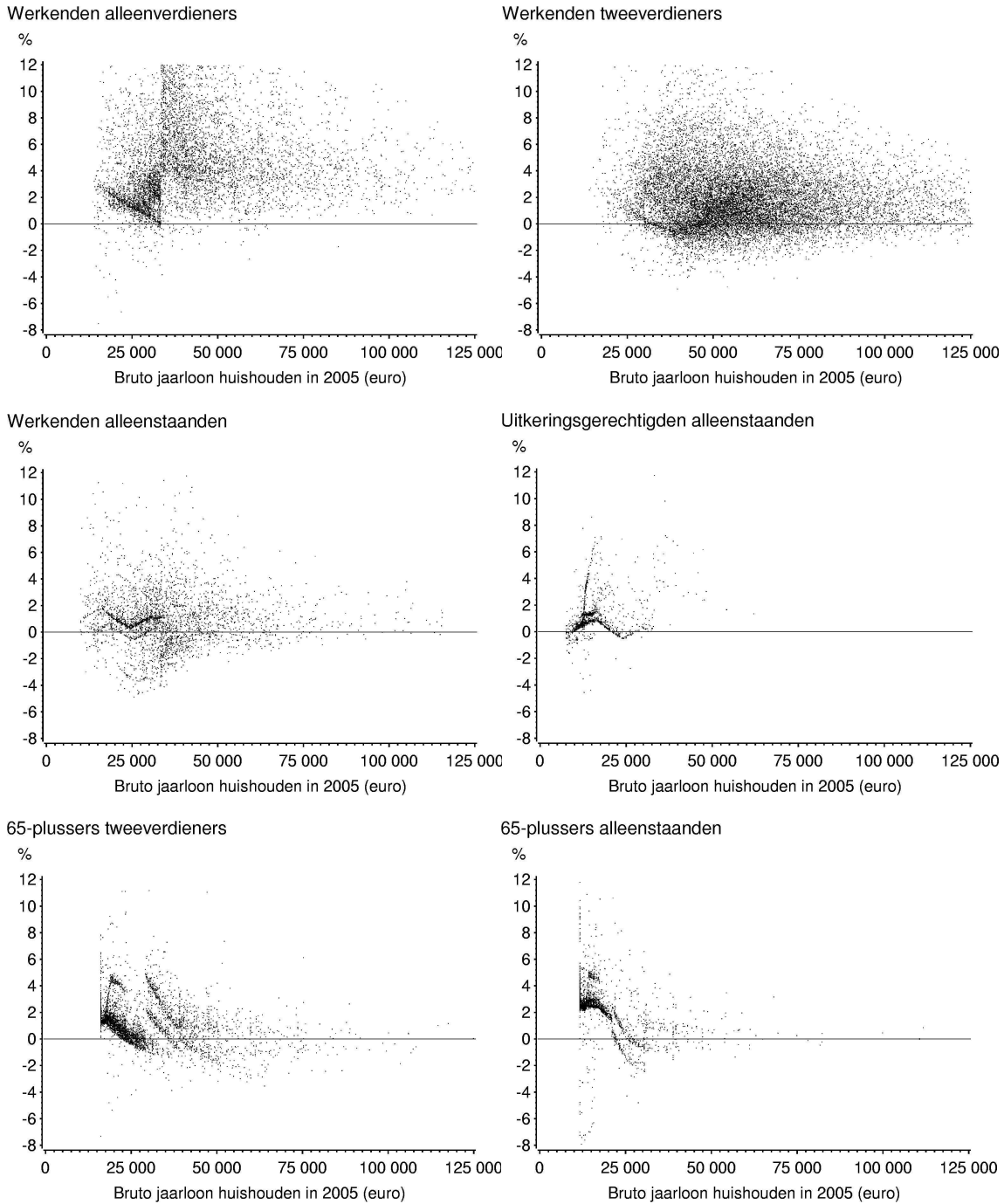
De spreiding in de koopkrachtontwikkeling is fors door de overgang van ziekenfonds (ZFW) en particuliere verzekeringen naar de nieuwe zorgverzekering (ZVW). De kosten van de zorg konden voor ZFW- en particulier verzekerden sterk verschillen. Binnen de groep voormalig particulier verzekerden liepen de ziektekosten tussen leeftijdsgroepen en de werkgeversbijdragen tussen sectoren ver uiteen.

Ongeveer 80% van de huishoudens in de steekproef gaat er in 2006 in koopkracht op vooruit en 20% erop achteruit (zie figuur 2.1). Dit betekent voor de populatie, voor zover die gerepresenteerd wordt in de door het CPB gebruikte steekproef, dat 5,1 mln huishoudens erop vooruit gaan en 1,1 mln huishoudens erop achteruit. De huishoudens die er in koopkracht op achteruit gaan zijn overwegend voormalig particulier verzekerden.

De conclusie dat door de overgang naar de nieuwe zorgverzekering een deel van de huishoudens er in 2006 in koopkracht op achteruit zou gaan is niet nieuw. In de MEV 2006 stond reeds: 'De overgang van het oude, hybride systeem naar het nieuwe, uniforme systeem leidt er onvermijdelijk toe dat sommige huishoudens er fors op vooruit gaan en anderen erop achteruit. ... Particulier verzekerde huishoudens met kinderen ervaren de nieuwe zorgverzekering in doorsnee als positief vanwege het vervallen van de premie voor kinderen. ... Voor particulier verzekerden zonder kinderen daarentegen is de overgang naar het nieuwe zorgstelsel nadelig. ... De lastenverlichting ... is voor de groep tweeverdieners zonder kinderen vaak onvoldoende om het inkomensverlies te compenseren'.¹

¹ Zie CPB, *Macro Economische Verkenning 2006*, september 2005, blz. 119-121.

Figuur 2.1 Koopkracht (exclusief incidenteel) naar huishoudtype, inkomensbron hoofdverdiener en huishoudinkomen, CEP 2006 en niet verlagen zorgtoeslag (mutaties in %), 2006

3 Welke huishoudens gaan er in koopkracht op vooruit?

Van de huishoudens die er in koopkracht op vooruit gaan, ligt voor 50% de koopkrachtmutatie tussen 0 en +2% en voor 80% (4,2 miljoen huishoudens) tussen 0 en +4%. De overige 20% (0,9 miljoen huishoudens) gaan er meer dan 4% op vooruit. Van de huishoudens die erop vooruit gaan was vorig jaar 60% ZFW-verzekerd en 40% particulier of gemengd (de ene partner particulier, de andere partner ZFW) verzekerd.

Tot de 5,1 mln huishoudens die erop vooruit gaan behoren onder meer (tussen haakjes de aantallen huishoudens van dat type die er in koopkracht op vooruit gaan):

1. alleenverdieners met kinderen (0,6 mln huishoudens);
2. alleenverdieners zonder kinderen (0,4 mln huishoudens);
3. tweeverdieners met kinderen (1,0 mln huishoudens);
4. eenoudergezinnen met een hoog inkomen (0,05 mln huishoudens);
5. gehuwde/samenwonende 65-plussers met een laag inkomen of één aanvullend pensioen (0,4 mln huishoudens);
6. alleenstaande 65-plussers met een laag inkomen (0,6 mln huishoudens).

De overige 2 mln huishoudens die erop vooruit gaan zijn verspreid over andere categorieën, zoals alleenstaanden en tweeverdieners zonder kinderen en alleenstaande 65-plussers met hogere inkomens.

Alleenverdieners met kinderen

Alleenverdieners met kinderen (jonger dan 18 jaar) die particulier verzekerd waren hebben voordeel van het vervallen van de premie voor kinderen. Dit voordeel is groter dan het eventuele nadeel van de vervanging van de werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten door de inkomensafhankelijke bijdrage ZVW. In de steekproef heeft driekwart van de werknemers bij bedrijven een werkgeversbijdrage van 56% van de premie van de maatschappijpolis en de omslagbijdragen MOOZ en WTZ van alle (mede)verzekerden en één kwart heeft geen werkgeversbijdrage.² In werkelijkheid ontvingen sommige werknemers een werkgeversbijdrage van meer dan 56%; zij ondervinden minder voordeel dan in onderstaand voorbeeld. Andere ontvingen een bijdrage van minder dan 56%; zij ondervinden meer voordeel dan in onderstaand voorbeeld.

- Voorbeeld 1: particulier verzekerde alleenverdiener met tweemaal modaal inkomen (58 000 euro in 2005), werkgeversbijdrage 56% van de premie van de maatschappijpolis plus omslagbijdragen, twee kinderen jonger dan 18 jaar, koopkrachtmutatie +5½%.

² Zie M.H.C. Lever, Werkgeversbijdragen particuliere ziektekosten bij bedrijven, CPB Memorandum 151, mei 2005, www.cpb.nl.

Bij alleenverdieners met kinderen die ZFW-verzekerd waren compenseert de invoering van de zorgtoeslag de stijging van de ziektekosten. Door de verhoging en de stroomlijning van de kinderkorting gaan zij er in koopkracht op vooruit. De kinderkorting voor een huishouden met een modaal inkomen is dit jaar circa 250 euro hoger dan vorig jaar.

- Voorbeeld 2: ziekenfondsverzekerde alleenverdiener met een modaal inkomen (29 000 euro in 2005), koopkrachtmutatie +1½%.

Alleenverdieners zonder kinderen

Alleenverdieners zonder kinderen die particulier verzekerd waren betalen in de nieuwe zorgverzekering minder premie dan voorheen. De nieuwe inkomensafhankelijke bijdrage ZVW is mogelijk iets lager dan de oude werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten voor zichzelf en de medeverzekerde partner, maar per saldo resteert toch een voordeel. De verlaging van de tarieven in de eerste en tweede schijf en de verhoging van de algemene heffingskorting zijn eveneens gunstig.

- Voorbeeld 3: alleenverdiener met een tweemaal modaal inkomen (58 000 euro in 2005), koopkrachtmutatie +2%.

Tweeverdieners met kinderen

De tweeverdieners met kinderen die er in koopkracht op vooruit gaan betreffen zowel ZFW-verzekerden (0,25 mln huishoudens), als particulier verzekerden (0,175 mln huishoudens), als gemengd verzekerden (0,55 mln huishoudens). Voormalig particulier verzekerden hebben voordeel van het vervallen van de kindpremie, voormalig ZFW-verzekerden van de verhoging en de stroomlijning van de kinderkorting.

- Voorbeeld 4: tweeverdieners, meest verdienende partner met tweemaal modaal inkomen (58 000 euro), minst verdienende partner met een half modaal inkomen (14 500 euro in 2005), twee kinderen jonger dan 18 jaar, koopkrachtmutatie +3½%.

Eenoudergezinnen met een hoog inkomen

Het koopkrachtbeeld van alleenstaande ouders met een hoog inkomen en kinderen (jonger dan 18 jaar) wijkt duidelijk af van dat van alleenstaanden met een hoog inkomen, maar zonder kinderen. Ondanks de beperkte omvang is de groep alleenstaande ouders met een hoog inkomen daarom toch vermeldenswaard. Deze huishoudens waren in 2005 particulier verzekerd. Zij profiteren van het vervallen van de kindpremie en de verhoging van de kinderkorting. Veel alleenstaande ouders werken in deeltijd en hebben door invoering van de Wet Financiering Sociale Verzekeringen (Wfsv) voordeel van de verlaging van de verschuldigde Awf-premie.

- Voorbeeld 5: eenoudergezin met een inkomen van 35 000 euro, deeltijd 4 dagen, twee kinderen jonger dan 18 jaar, koopkrachtmutatie 8¼%.

Alleenstaande 65-plussers met een laag inkomen

Voor voormalig ZFW-verzekerde 65-plussers wordt de verhoging van de nominale premie volledig gecompenseerd door de verlaging van de inkomensafhankelijke bijdrage en de invoering van de zorgtoeslag. Bovendien profiteren zij van de verhoging van de ouderenkorting.

- Voorbeeld 6: alleenstaande 65-plusser met 5000 euro aanvullend pensioen, koopkrachtmutatie +2½%.

Gehuwde/samenwonende 65-plussers met lage inkomens of één aanvullend pensioen

Ook voor voormalig ZFW-verzekerde gehuwde of samenwonende 65-plussers met lage inkomens wordt de stijging van de nominale premie gecompenseerd door de daling van de inkomensafhankelijke bijdrage en de invoering van de zorgtoeslag.

- Voorbeeld 7: gehuwde 65-plussers zonder aanvullend pensioen, koopkrachtmutatie +1½%.

Gehuwde en samenwonende 65-plussers, waarbij slechts één van de partners een aanvullend pensioen heeft, gaan er eveneens veelal in koopkracht op vooruit. Dit geldt niet alleen voor huishoudens die vorig jaar ZFW-verzekerd waren, maar ook voor huishoudens die particulier verzekerd waren.

- Voorbeeld 8: gehuwde of samenwonende 65-plussers, beide partners ontvangen AOW, één partner ontvangt daarnaast 15 000 euro aanvullend pensioen, beide in 2005 particulier verzekerd op een standaardpakketpolis, koopkrachtmutatie +3¼%.

4 Welke huishoudens gaan er in koopkracht op achteruit?

Van de huishoudens die er in koopkracht op achteruit gaan, ligt voor 60% de koopkrachtmutatie tussen de 0 en -1% en voor 80% (0,9 miljoen huishoudens) tussen de 0 en -2%. De overige 20% (0,2 miljoen huishoudens) gaan er meer dan 2% in koopkracht op achteruit. Van de huishoudens die erop achteruit gaan was vorig jaar 60% particulier of gemengd verzekerd en 40% ZFW-verzekerd.

De 1,1 mln huishoudens die er in koopkracht op achteruit gaan behoren grotendeels tot de volgende vier groepen (tussen haakjes de aantallen huishoudens van dat type die er in koopkracht op achteruit gaan):

1. alleenstaanden zonder kinderen met lage particuliere ziektekosten of hoge werkgeversbijdrage (0,4 mln huishoudens);
2. tweeverdieners zonder kinderen (0,3 mln huishoudens);
3. gehuwde/samenwonende 65-plussers met hoge aanvullende pensioenen of een steile afbouw van de werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten (0,1 mln huishoudens);

4. alleenstaande 65-plussers met een inkomen tussen 27 000 en 31 000 euro of een steile afbouw van de werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten (0,1 mln huishoudens).
De overige 0,2 mln huishoudens die erop achteruit gaan zijn verspreid over andere categorieën.

Alleenstaanden zonder kinderen met lage particuliere premie of hoge werkgeversbijdrage

Alleenstaanden zonder kinderen die particulier verzekerd waren en lage particuliere ziektekosten hadden of een hoge werkgeversbijdrage kwijttraken gaan er relatief vaak op achteruit. Lage particuliere ziektekosten golden met name voor jongeren en voor mensen met een hoog eigen risico en lage eigen betalingen. Het voordeel dat de huidige jongeren op latere leeftijd kunnen hebben van de uniforme nominale premie komt niet in de koopkrachtplaatjes tot uitdrukking.

- Voorbeeld 9: werknemer marktsector, gemiddelde leeftijd, brutoloon 35 000 euro in 2005, bovengemiddelde werkgeversbijdrage van 1100 euro in 2005, koopkrachtmutatie -1%.
De werkgeversbijdrage in dit voorbeeld bedraagt 56% van de premie voor een maatschappijpolis plus omslagbijdragen MOOZ en WTZ.³

Een deel van de alleenstaanden zonder kinderen met lage inkomens die er in koopkracht op achteruit gaat betreft werknemers in de zorgsector, die meer pensioenpremie betalen door een verlaging van de franchise. Dit staat los van de invoering van de nieuwe zorgverzekering.

Tweeverdieners zonder kinderen

Tweeverdieners zonder kinderen die er in koopkracht op achteruit gaan betreffen zowel ZFW-verzekerden (0,1 mln huishoudens), als particulier verzekerden (0,08 mln huishoudens) als gemengd verzekerden (0,15 mln huishoudens). Bij de ZFW-verzekerde tweeverdieners gaat het meestal om huishoudens waarin de ene partner voltijds en de ander in deeltijd werkt.

- Voorbeeld 10: de ene partner werkt voltijds en verdient 30 000, de andere partner werkt 3 dagen per week en verdient 10 000 euro, koopkrachtmutatie -1/4%.

Ook tweeverdieners waarbij de meest verdienende particulier verzekerd is en de minst verdienende met een kleine deeltijdbaan ZFW-verzekerd was, gaan er dikwijls in koopkracht op achteruit. De minst verdienende betaalde in het oude stelsel op grond van het individuele inkomen relatief weinig premie. In het nieuwe stelsel hebben zij geen recht op zorgtoeslag, omdat hun verzamelinkomen op huishoudniveau hoger is dan 40 000 euro.

- Voorbeeld 11: meest verdienende verdient 40 000 euro, minst verdienende werkt 1 dag per week en verdient 5 000 euro, koopkrachtmutatie - 1/2%.

³ Bij de standaardhuishoudens wordt gerekend met een werkgeversbijdrage van 42% ($=\frac{3}{4} \times 52\% + \frac{1}{4} \times 0\%$). De particulier verzekerde alleenstaande van gemiddelde leeftijd en een werkgeversbijdrage van 42% gaat er niet in koopkracht op achteruit.

Tweeverdieners zonder kinderen, die beide particulier verzekerd waren en beide een werkgeversbijdrage particuliere ziektekosten verliezen, gaan er dikwijls in koopkracht op achteruit. Hun situatie is vergelijkbaar met die van alleenstaande particulier verzekerden zonder kinderen.

- Voorbeeld 12: beide partners werken voltijds en verdienen beide 35 000 euro, koopkrachtmutatie -1% .

Gehuwde/samenwonende 65-plussers met hoge aanvullende pensioenen

Gehuwde en samenwonende 65-plussers die beide een behoorlijk aanvullend pensioen hebben gaan er dikwijls in koopkracht op achteruit. Aangezien gehuwde vrouwen in het verleden een lage arbeidsparticipatie hadden en niet altijd pensioenrechten opbouwden, betreft dit een minderheid van de gehuwde en samenwonende 65-plussers. De som van de nominale premie en de inkomensafhankelijke bijdrage ZVW is voor deze huishoudens hoger dan de premie voor de standaardpakketpolis en de omslagbijdrage MOOZ. De 65-plussers hebben wel voordeel van de verlaagde inkomensafhankelijke bijdrage van 4,4% over het aanvullende pensioen, maar dit biedt niet in alle gevallen voldoende soelaas.

- Voorbeeld 13: beide partners ontvangen AOW, de ene partner ontvangt daarnaast 20 000 euro aanvullend pensioen, de andere partner 10 000 euro aanvullend pensioen, beide in 2005 particulier verzekerd, koopkrachtmutatie $-\frac{1}{2}\%$.

Ook 65-plussers met een hoog aanvullend pensioen, die toch ZFW-verzekerd waren, gaan er soms in koopkracht op achteruit. Dit betreft een groep van beperkte omvang, aangezien de meeste 65-plussers met hoge inkomens in 2005 particulier verzekerd waren.

- Voorbeeld 14: beide partners ontvangen AOW, één partner ontvangt daarnaast 15 000 euro aanvullend pensioen, beide in 2005 ZFW-verzekerd, koopkrachtmutatie $-\frac{1}{2}\%$.

Alleenstaande 65-plussers met een inkomen tussen 27 000 en 31 000 euro

Alleenstaande 65-plussers met een inkomen tussen 27 000 en 31 000 euro gaan er in koopkracht op achteruit doordat de som van de nominale premie en de inkomensafhankelijke bijdrage ZVW hoger uitvalt dan de premie voor de standaardpakketpolis plus de omslagbijdrage MOOZ. Bij een verzamelinkomen boven 25 500 euro is er geen recht meer op zorgtoeslag.

- Voorbeeld 15: 11 970 euro AOW + 19 026 euro aanvullend pensioen, koopkrachtmutatie $-\frac{3}{4}\%$. Huishoudens met hogere aanvullende pensioenen hebben voordeel van de introductie van de onbegrensde ouderenkorting, waardoor zij er niet in koopkracht op achteruit gaan.

Particulier verzekerde 65-plussers met steile afbouw van werkgeversbijdrage

Naar schatting 45% van de particulier verzekerde 65-plussers ontving in 2005 van de voormalige werkgever een bijdrage in de kosten van gemiddeld 40% van de premie voor de standaardpakketpolis en de omslagbijdrage MOOZ.⁴ Het betreft werkgeversbijdragen particuliere ziektekosten (vooral grote ondernemingen), procentuele werkgeverspremies voor publiekrechtelijke ziektekostenverzekeringen (gemeenten, provincies, politie en nutsbedrijven) en tegemoetkomingen bij hoge ziektekosten (defensie, onderwijs en rijk). De bijdragen aan de particulier verzekerde 65-plussers worden veelal beëindigd, met name omdat het onderscheid tussen ZFW- en particulier verzekerden vervalst. De afbouwperiode verschilt per sector en loopt uiteen van nul tot tien jaar.⁵

In de koopkrachtberekeningen is verondersteld dat de werkgeversbijdragen voor particulier verzekerde 65-plussers gemiddeld genomen in 2006 wordt gehalveerd en in 2007 wordt beëindigd. In een deel van de gevallen leidt de afbouw van de werkgeversbijdrage tot een daling van de koopkracht van 65-plussers. Dit effect hoeft, afhankelijk van de wijze van afbouw of afkoop, in werkelijkheid niet in 2006 te vallen, maar kan ook in latere jaren optreden.

- Voorbeeld 16: alleenstaande 65-plusser, AOW + 15 000 euro aanvullend pensioen, ontving in 2005 een bijdrage van voormalige werkgever van 40% van de premie plus omslagbijdrage, werkgeversbijdrage wordt in 2006 gehalveerd, koopkrachtmutatie $-1\frac{3}{4}\%$.

De puntenwolk van de alleenstaande 65-plussers met lagere inkomens vertoont negatieve uitschieters. Dit betreft huishoudens die het recht op huurtoeslag verliezen door aanpassing van de vermogenstoets. Dit staat los van de invoering van de nieuwe zorgverzekering.

⁴ Zie M.H.C. Lever, Werkgeversbijdragen particuliere ziektekosten voor gepensioneerden, CPB Memorandum 150, maart 2006, www.cpb.nl.

⁵ In de koopkrachtberekening voor het CEP 2006 is voor het eerst rekening gehouden met de afbouw van de bijdrage voor particuliere ziektekosten van voormalige werkgevers aan gepensioneerden. De afbouw van deze bijdragen door werkgevers, al of niet in overleg met vakbonden, was gemiddeld sterker dan verwacht.